

VILÁG- TÖRTÉNET

7. (39.) évfolyam 2017. 4

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

STEVE TAMARI

ARAB NEMZETI TUDAT A KORA ÚJKORI SZÍRIÁBAN

SÓGOR DÁNIEL

SZÍRIA – EGY ÚTJÁT KERESŐ RÉGI-ÚJ ORSZÁG

SZ. BÍRÓ ZOLTÁN

A SZOVJETUNIÓ ÉS OROSZORSZÁG A KÖZEL-KELETEN

VARGA GERGELY

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS SZÍRIA KAPCSOLATAI
A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

N. RÓZSA ERZSÉBET

FELKELŐK, TERRORISTÁK ÉS AZ ÁLLAMI ERŐSZAK
A SZÍRIAI KONFLIKTUSBAN

SZEMLE

SZMUTKÓ SÁNDOR, TÓZSA-RIGÓ ATTILA, VUKMAN PÉTER ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

7. (39.) évfolyam 2017. 4.

TARTALOM

Asszíriától Szíriáig. Dilemmák és útkeresések a szír államiság idején (Bíró László) 505

Tanulmányok

Steve Tamari: Arab nemzeti tudat a kora újkori Szíriában 511

Horváth Máté: Szíria heterodox vallási közösségei 523

Ferwagner Péter Ákos: A francia gyarmati uralom megrendülése a Közel-Keleten.
Az 1925–1927-i szíriai felkelés 545

Sógor Dániel: Szíria – egy útját kereső régi-új ország 575

Sz. Bíró Zoltán: A Szovjetunió és Oroszország a Közel-Keleten 597

Varga Gergely: Az Egyesült Államok és Szíria kapcsolatai a kezdetektől napjainkig 619

N. Rózsa Erzsébet: Felkelők, terroristák és az állami erőszak a szíriai konfliktusban 647

Szemle

A „Kutya” árnyékában. A tatárok és a délszláv országok
a 13. század második felében (Szmotkó Sándor) 663

Üzlet és szabály. Kereskedők és intézmények a 16–19. században (Tózsá-Rigó Attila) 666

Társadalmi egyenlőtlenségek és elégedetlenségek
a titói Jugoszláviában (Vukman Péter) 671

Jelen számunkat Bíró László szerkesztette

Kereskedők és intézmények a 16–19. században¹

A kötet egy több mint tízéves, a Trentói Egyetem Gazdaságtudományi Kara és a Bruno Kessler Olasz–Német Történelemkutatató Intézet közötti együttműködés fontos állomásaként 2009-ben rendezett, az Alpokon átnyúló kereskedelem szereplőit és intézményeit bemutató konferencia előadásából készült tanulmányokat közli.² A két kutatóközpont közötti együttműködés már a múlt század hetvenes éveinek a végén elkezdődött, s azóta a Trentói Egyetem kutatói német kollégáikkal közösen számos publikációt jelentettek meg és több hasonló témájú konferenciát szerveztek.

Az első tanulmányban egy olyan – az 1993-ban közgazdasági Nobel-díjat elnyert Douglass North koncepciójára építő – alapvető kijelentés olvasható, amely kis túlzással az egész kötetre vonatkozatható. Eszerint a kora újkorban azokban a térségekben mutatható ki fokozott mértékű fejlődés, amelyekben sikerült megteremteni a piaci rendszer hatékony működéséhez szükséges intézményi háttérrel. Említhető itt a megfelelő jogi intézményrendszer, a gazdasági szabadság garantálása, a mai fogalmaink szerinti standardizálási törekvések, valamint a politikai önkénynek a gazdasági szférából történő visszaszorítása.

A tanulmány az Alpok közép-keleti térségében kimutatható gazdasági tevékenységről nyújt átfogó képet. Az itteni gazdasági központokból (Verona, Bergamo, Bolzano/Bozen, Hall és Villach) működtetett üzleti hálózat kiterjedt az Adria északi térségére, Anconáig (Senigallia) bezárólag, délnyugati irányban magában foglalta Lombardiát és Toscanát, észak felé pedig aktív hálózat állt fenn a délnémet központokkal (Augsburg, Nürnberg, Ulm), Lipcsével, valamint az osztrák centrumokkal (Bécs, Salzburg, kreamsi vásárok). A kötet bevezetőjeként szolgáló tanulmány hangsúlyozza, hogy a gazdasági tevékenységeket megőrkítő írásbeliségnek, illetve az azt végző jegyzőknek központi szerepük volt. A gazdasági szereplőknek – többek között – ennek köszönhetően állt rendelkezésére a megfelelő intézményi háttér. A tanulmány második részében ennek az írásbeliségnek a forrásairól, illetve az ezt célzó eddigi kutatásokról adnak áttekintést a szerzők (Bonoldi, Andrea–Leonardi, Andrea–Occhi, Katia: *Mercanti e mercati in area alpina: elementi per un confronto*, 7–28.)

1 *Interessi e regole. Operatori e istituzioni nel commercio transalpino in età moderna (secoli XVI–XIX)*. A cura di Bonoldi, Andrea–Leonardi, Andrea–Occhi, Katia. Bologna, Società editrice il Mulino, 2012. 334 p. (Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento. Quaderni, 87.)

2 Itt szeretnék köszönetet mondani prof. Andrea Bonoldinak, amiért rendelkezésemre bocsátotta a kötetet. A Trentóban végzett kutatásaimat a „Campus Hungary rövid távú tanulmányút felsőoktatási munkatársaknak” kutatói ösztöndíj segítségével folytattam. Köszönetet kell még mondanom Katia Occhinak a trentói levéltárakban és könyvtárakban végzett kutatásaim során nyújtott szakmai segítségéért.

A kötet további öt írását a forrásbázis szempontjából egy lazán összefüggő blokknak is tekinthetnénk, mivel mind az öt publikáció a bolzanói Kereskedelmi Bíróság (*Magistrato Mercantile*) anyagait vizsgálja. Andrea Bonoldi tanulmányának bevezető gondolata, hogy Észak- és Közép-Itáliában a jogrendszer expanzióját és a hivatali struktúra differenciálódását eredményezte a gazdasági törvények betartását, illetve a kereskedők közötti viták megoldását célzó törekvés. Ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy a jelentősebb centrumokat vezető „lokális kormányzatok” már a korszak elején létrehozták a gazdasági ügyeket intéző szerveket, vagy legalábbis egy külön ezzel a szférával foglalkozó bírói tisztséget hívtak életre. Bonoldi szerint a források közül kiemelt figyelmet érdemelnek azok a megoldási módszerek, amelyek a különböző üzleti szereplők közötti viták elsimítását szolgálták. A kereskedelmi és pénzügyi központokban követett jogi eljárások döntő szerepet játszottak a preindusztriális Európa gazdasági rendszerében. A 12–14. században Champagne volt az északnyugat-európai és a mediterrán régiók közötti gazdasági hálózat, valamint a Kelettel fenntartott kapcsolatok legfőbb centruma. Mindezzel együtt Champagne reprezentálja legjobban a fent említett jogi eljárásrendszert az említett korszakban. A továbbiakban a szerző Champagne idevonatkozó funkcionalitását Jeremy Edwards és Sheilagh Ogilvie koncepcióján keresztül mutatja be. A fejezet második felében visszatér a jog- és a gazdaságtörténet érintkezési területén elhelyezkedő kérdéskör általános kifejtéséhez.

A tanulmány második része a címben megjelölt témára fókuszál. A *Magistrato Mercantile* tagjait azok közül a kereskedők közül választották, akik a lokális szinten túlmutató kapcsolatokkal rendelkeztek. A tagság a német és az olasz kereskedők közötti szigorú rotációs elven alapult. Claudia Medici (Tirol grófnője), érzékelve a harmincéves háború okozta destabilizációt, 1635-ben a vásárokat is érintő speciális privilégiumat adományozott a városnak. Ennek részeként a gazdasági bíróságként funkcionáló kereskedelmi hatóság tevékenységét szabályozó jogi kereteket is konkretizálták. A bolzanói kereskedelmi bíró hivatalának anyagait több kutató is vizsgálta a közelmúltban. Bonoldi kutatása impozáns forrásbázison alapszik: az 1633 és 1850 közötti időszakból 13 ezer üzleti érintkezésből származó per anyaga maradt fenn.

A szerző kiemelten foglalkozik két rövidebb időszak anyagaival. Az 1630-as években, valamint a 17–18. század fordulóján vizsgálja a német és az olasz kereskedők részesedését a periratokban. Ennél még érdekesebb a forráscsoport tipizálása. Eszerint az iratok két legnagyobb csoportját a fizetési követelések (61, illetve 74 százalék); és az áruhitelek (21, illetve 15 százalék) alkotják. Bonoldi a vitás ügyek tárgyát is elemzi. A perek leggyakoribb okaként a hiteltörlesztés elmaradásából, valamint a csődből származó tartozásokat jelöli meg. A váltók részesedése jelentősen változik a két időszakban: míg az 1630-as években az ügyeknek csak 16 százalékát képezik, addig a századfordulón már a legnagyobb csoportként mutathatók ki (42 százalékkal). Mindez jól példázza, hogy az említett pénzforgalmi eszköznek milyen mértékben nőtt a jelentősége a korszakban. A szerző vizsgálja még a követelések pénzbeli értékét, valamint zárásként az üzleti szereplők hovatartozását. A rendelkezésre álló adatok szerint a leggyakrabban veronai, bolzanói, augsburgi, trentói, velencei és roveretói üzletemberek jelennek meg az elemzett anyagban (Bonoldi, Andrea: *Mercanti a processo: la risoluzione delle controversie tra operatori alle fiere di Bolzano, secc. XVI–XVIII*, 29–58.).

Stefano Barbacetto Bolzano gazdasági fejlődése szempontjából szintén kiemeli a kereskedelmi hatóság létrejöttének (1633) jelentőségét. A város kiemelkedően jó földrajzi elhelyezkedésének – a Brenner- és a Reschen-hágók irányából déli irányban ereszkedő útvonalaknak, illetve összeköttetésének az Adige és az Inn völgyével – köszönhetően már a korábbi évszázadok során a Tiroli Grófság üzleti centruma lett. A kissé talán hosszúra sikerült

bevezető után a szerző egy konkrét esetet vesz elemzés alá. Az ügy érdekessége, hogy az öt évet felölelő (1709–1714) iratokban említett egyik olívaolaj-szállítmány Francesco Tucci apát birtokáról származott. Az egyébként jogi doktor apát tanácsadóként is működött az udvarnál, és a Bécsbe útnak indított szállítmány „címzettje” saját maga volt. A közzétett adatokból mindenesetre a Lucca–Bolzano–Bécs vonallal leírható térségből valóban értékes információkat nyerünk (Barbacetto, Stefano: *L'olio lucchese dell'abate Tucci. Intorno alla giurisdizione del Magistrato mercantile di Bolzano*, 59–86.).

A következő tanulmány Bonoldiéhoz hasonlóan a forráscsoport általános elemzését végzi el. Egy általános bevezető után rövid, de az összefüggéseket kiválóan megvilágító alfejezetben az áruforgalom mögötti pénzügyi tranzakciókra térnek ki a szerzők. Hangsúlyozzák, hogy a kora újkori pénzügyi eljárások gyökereit a kereskedelmi forradalom időszakában kell keresnünk. A tanulmány második tematikai része a Milgrom–North–Weingast szerzőtrío által rendkívül improvizatív módon elsőként használt játékelmélet alkalmazhatóságát vizsgálja a bolzanói forrásokra vonatkoztatva.³ A fogolyelmélet alkalmazása során például a kereskedelmi jog teljesen új megvilágításba kerül. A gazdasági tevékenység erkölcsi megközelítésének, illetve a behaviorista személyiségelméletnek az ötvözését láthatjuk ezekben a fejtegetésekben, a játékelméletnek megfelelő és kissé néha bonyolultnak tűnő képletek alkalmazásával (Andreozzi, Luciano–Faillo, Marco–Gaffeo, Edoardo: *La magistratura mercantile della fiera di Bolzano (1635–1851): un'analisi economica*, 87–107.).

Az európai gazdaságtörténet kiemelkedő kutatója, Markus A. Denzel a kereskedelmi ágenseknek a 18. századi bolzanói vásárokon végzett tevékenységét vizsgálja. A kereskedelmi ügynökök szerepe meghatározó jelentőségű volt az európai gazdasági rendszerben. Nemcsak az árucseré szintjén működtek közvetítőkként, hanem a hitelszférában is nélkülözhetetlen volt a jelenlétük. Az egyre inkább imperszonálisabbá váló üzleti tranzakciókban egyre nagyobb jelentőségre tett szert a bizalmi faktor. Az ágensi tevékenységet részletesen szabályozták Bolzanóban, s ebben is nagy változást hoztak az 1633–1635. évi privilégiumok. A kereskedelem kiemelt jelentőségének köszönhetően évről évre nagy számban adtak be kérvényt a kereskedelmi bírósághoz ágensi tevékenység végzésére. Az 1720-as évektől már azt is részletesen szabályozták, hogyan lehet valakiből ágens. A továbbiakban Denzel kiterjedtebb üzleti tevékenységet végző ügynökök pályáján keresztül mutatja be ezt a szférát. A tanulmány második felében a konfliktusokat és azok megoldási módzatait vizsgálja (Denzel, Markus A.: *I sensali nelle fiere di Bolzano nel Settecento*, 109–136.).

Cinzia Lorandini megközelítésmódja áttételesen az Andreozzi–Faillo–Gaffeo által jegyzett tanulmányhoz közelít. Lorandini az üzleti bizalom szerepét elemzi a hitelezés és a pénzváltás területén. A 18. században nemzetközi szintéren mozgó üzleti szereplők döntési mechanizmusában központi szereppel bírt, hogy milyen információkat tudnak „beszerezni” a piacon mozgó cégekről. Ilyen módon *bizalom* helyett valójában inkább megbízhatóságról beszélhetünk, amely központi eleme volt a céges döntéseknek. A szerző a trentói és a rovertói kereskedőknek a bolzanói *Magistrato Mercantile* anyagaiban fennmaradt ügyeit elem-

3 Milgrom és szerzőtársai a champagne-i vásárok jogi anyagaira alkalmazták először a játékelmélet(ek) idevonatkozó alfajait. Tanulmányuk központi gondolata, hogy az újkori modern állam felemelkedése előtt a (vásári) bírák voltak azok, akik érvényre juttatták a vonatkozó gazdasági törvényeket, illetve áttételesen ezek az „intézmények” ösztönözték az üzleti szereplőket szabálykövető viselkedésre, a kereskedők pedig a bírák tevékenységének köszönhetően tájékozódhattak potenciális partnerük megbízhatóságáról. Milgrom, Paul R.–North, Douglass C.–Weingast, Barry R.: *The Role of Institutions in the Revival of Trade: The Law Merchant, Private Judges, and the Champagne Fairs*. In: *Economics & Politics*, 2. (1990) 1. sz. 1–23.

zi. A kiemelt források messzemenő következtetések levonására sajnos kevésbé alkalmasak, mivel a közölt adatok szerint a két város kereskedőinek éves átlagban együttesen is alig több mint egy ügyük került bejegyzésre. Módszertani szempontból a tanulmány valódi értéke, hogy a függelék öt ábráján a kiemelt peres iratokban előforduló személyek és cégek közötti üzleti hálózatot mutatja be, mindezt úgy, hogy egyúttal időbeli síkon is ábrázolja az egyes ügyeket (Lorandini, Cinzia: *Informazioni e istituzioni: le basi di costruzione della fiducia nel commercio della seta trentino-tirolese tra Sei- e Settecento*, 137–170.).

A kötet további öt tanulmánya tovább tágítja a térbeli kereteket, a szerzők ezekben az írásokban már az északkelet-itáliai térség gazdasági viszonyait vizsgálják. Ezeken belül az első három tanulmány hasonló módszertani alapokat követ. Katia Occhi egy velencei kereskedő-vállalkozó, Tomaso di Vettor Tasca üzleti hálózatát elemzi. A Tasca család bemutatásából kiderül, hogy az üzleti és a rokoni hálózatok összefonódásának köszönhetően a Tascának – és így áttételesen Tomaso Tascának is – az ibériai térségben, Franciaországban és a német területeken is voltak kapcsolataik. Tomaso üzleti tevékenysége során inkább az észak-itáliai, az osztrák és a délnémet üzleti központokra koncentrált. Occhi munkájának külön értéke, hogy mintegy a vizsgált hálózatot követve bolzanói és velencei levéltári források mellett a Tiroli Tartományi Levéltár dokumentumait is elemzés alá vonta. A tanulmány zárásaként Occhi közli Tascának 1649-ben Velencében lejegyzett inventáriumát (Occhi, Katia: *Da Venezia a Bolzano: le attività commerciali del magistrato di fiera Tomaso di Vettor Tasca, 1624–1649*, 171–205.).

Francesco Vianello a Velence–Trentino–Tirol vonallal leírható gazdasági régiót vizsgálja a Capponi család, illetve a velencei Capponi–Pezzetta társaság tevékenységén keresztül a 16. század második kétharmadában. A Capponik eredetileg egy Cremia nevű kisvárosból származtak, üzleti tevékenységük Giovanni Capponinak köszönhetően lendült fel, aki azután, hogy letelepedett Velencében, a Pezzettákkal társult. Giovanni halála után a Capponik üzleti hálózatában az 1570–1580-as években is megmaradt az északi irány szerepe Trento, Caldonazzo, Bolzano és Hall súlyponttal. A tanulmány zárásaként egy 1594-es lista olvasható a Capponi-cég hitelezőiről. A korábban felsoroltak mellett viszonylag nagy számban jelennek meg partnerek Bressanone/Brixenből, Merano/Meranból, Roveretóból és Innsbruckból (Vianello, Francesco: *Mercanti di pianura e consumi di montagna. Aspetti del commercio tra la Terraferma veneta e l'area trentino-tirolese nel XVI secolo*, 207–229.).

Claudio Lorenzini a tolmezzói és venzonei gyökerekkel rendelkező Biancone család kapcsolatrendszerét vizsgálja a 16. század második felében és a 17. század elején. Az elemzés középpontjában Paolo Biancone üzleti és rokoni hálózata áll. A két hálózattípus érintkezési pontjait a Biancone és a Susanna családyszövetségen keresztül mutatja be a tanulmány, amely emellett kitér egy 1602-es útleírásra. A szerző szerint a forrás jelentőségét az adja, hogy a Közép-Európa és Észak-Itália közötti, döntően az élőállat-exportra épülő úthálózat fontos szakaszait mutatja be (Lorenzini, Claudio: *Di Paolo Biancone e degli altri. Mercanti, reti commerciali e risore fra Valcanale e Canale del Ferro tra la fine del Cinquecento e il primo seicento*, 231–258.).

Aleksander Panjek a Görz–Gradiscai Grófság (Gorizia), valamint Karintia közötti üzleti és politikai kapcsolatrendszerét vizsgálta a borkereskedelem alapján. A tanulmány egy rendkívül hasznos térképet is közöl a Trieszt és a Tarvisio (Terfis) közötti úthálózatról a 17. század első feléből, jelölve egyúttal a vámhelyeket is. Nyugaton a térkép magában foglalja a Tagliamento-völgy északi csomópontját, Venzonét, illetve az Adriánál Aquileiát és Monfalconét is. Panjek a rendelkezésre álló források alapján két évet emelt ki (1645, 1675–1676), amelyekben az árupályák mellett a szállított bor mennyiségét, illetve az áru értékét elemzi

(Panjek, Aleksander: *Politiche e pratiche commerciali tra Gorizia e Carinzia: gli insuccessi della diplomazie del vino nel Seicento*, 259–287.).

A kötet záró tanulmánya, Werner Dobesch írása a Panjek által vizsgált térségben mozog, de már a 18. század második felében elemzi a tereziánus korszak vámrendeleteinek hatását a karintiai, a stájer, valamint a friuli és a karni régiók közötti kapcsolatokra. A dolgozat a korábbiaktól (is) kedvezőbb forrásadottságoknak köszönhetően rendkívül adatgazdag feldolgozás (Dobesch, Werner: *Verso nuovi lidi. Commercio e mercanti nell'area delle Alpi sud-orientali tra riforme daziarie teresiano-giuseppine e blocco continentale*, 289–310.).

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a kötet írásai hozzájárulnak annak a – bevezető tanulmányban is említett – tételnek az igazolásához, miszerint a kora újkorban azokban a régiókban bontakozott ki nagyobb mértékű áruforgalom, ahol létrejött a szükséges intézményrendszer és a megfelelő jogi szabályozás. Az írásokban elemzett esetek ezt a sokszínű folyamatot mutatják be új megközelítésben.

Tózsá-Rigó Attila*

* A szerző a Miskolci Egyetem BTK Közép- és Kora Újkor Történeti Tanszékének habilitált egyetemi adjunktusa (3515 Miskolc-Egyetemváros, B/2. épület).

CONTENT

From Assyria to the Syrian Statehood: Dilemmas and Crossroads (László Bíró)	505
<i>Studies</i>	
Steve Tamari: Arab National Consciousness in Early Modern Syria	511
Máté Horváth: The Heterodox Religious Communities of Syria	523
Péter Ákos Ferwagner: The Shock of the French Colonial Rule in the Middle East: The Great Syrian Revolt, 1925–1927	545
Dániel Sógor: Syria – an Old-New Pathfinder Country	575
Zoltán Sz. Bíró: The Soviet Union and Russia in the Middle East	597
Gergely Varga: Relations between the United States and Syria from 1946 to the Present	619
Erzsébet N. Rózsa: Insurgence, Terrorism, and State Violence in the Syrian Conflict	647
<i>Book Reviews</i>	
The Tartars and the South Slavic Countries in the Second Half of the 13 th Century (Sándor Szmutkó)	663
Interests and Rules: Merchants and Institutions in the 16–19 th Centuries (Attila Tózsá-Rigó)	666
Social Inequalities and Discontent in Yugoslav Socialism (Péter Vukman)	671

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2017-es évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap